

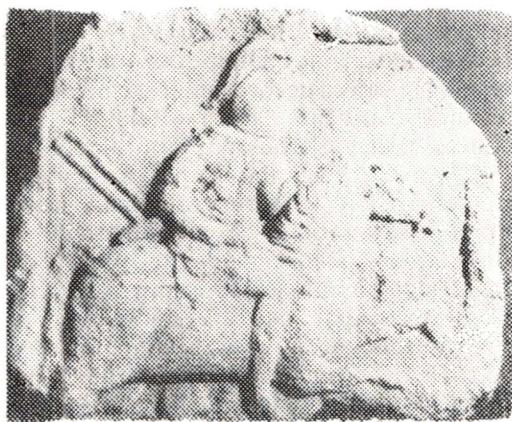
UN INEDIT PEREPE DE AEDICULA LA APULUM

VASILE MOGA

De curând, în patrimoniul secției de istorie veche și arheologie a Muzeului Unirii a intrat un inedit și interesant monument sculptural roman ieșit la iveală, în mod accidental, în curtea Liceului nr. 4 din Alba Iulia¹. Descoperirea s-a făcut pe locul unde în antichitate se afla zona centrală a castrului Legionii XIII Gemina. Ulterior, aici se înălțase un edificiu ecclaziastic de arhitectură gotică — biserică iczuiților sau Bathory² —, la a cărei demolare a asistat, în cursul verii anului 1898, A. Cserni, primul custode al muzeului albaiulian, el realizind și cîteva fotografii ale bisericii, azi dispărută.

În cunoscuta sa monografie³, vorbind despre rămășițele castrului și ale orașului Apulum, Cserni nota: „cind în anul 1898 s-a dărit mat biserică Bathory din cetatea orașului Alba Iulia, pentru ca în locul ei să se construiască nou l local al liceului (cel ce se găsește și astăzi aici, n.n.), muncitorii au scos 23 de monumente romane cu inscripții și gravații care au fost distruse în mod barbar și zidite în zidurile fundamentului și pe care, mulțumită lui Dumnezeu, mi-a reușit cu mare greu să le salvez și să le procur pentru muzeul nostru”.

Din cele relatate reiese faptul că monumentele la care se fac referiri, respectiv altare epigrafice, statui și alte categorii de piese cu caracter sepulbral, proveniente din castru și din imprejurimile acestuia, fuseseră reutilizate în cursul evului mediu drept materiale având ca destinație ridicarea fundațiilor unor edificii publice ori particulare aflate și astăzi pe locul unde se găseau incinta castrului și, apoi, prima cetate Alba Iulia.

În aceste condiții credem că a ajuns în curtea liceului și piesa care face obiectul acestor rînduri, descoperită la adâncimea de 0,75 m, cu prilejul săpării unui sănț pentru plasarea unei țevi de canalizare. Este vorba de un perete lateral de aedicula din care se mai păstrează doar registrul superior. Executat din calcar, monumentul are în actuala stare de conservare următoarele dimensiuni: înălțimea — 0,40 m, lățimea — 0,37 m, grosimea — 0,15 m. Elementul decorativ propriu-zis este încadrat în părțile laterale de un chenar simplu, lat de 0,10 m, ce pare să se arcuiască la partea superioară.

Fragmentul de aedicula prezintă o cunoscută scenă simbolică ce ocupă întreaga suprafață a masei de piatră: imaginea unui călăreț spre dreapta. Calul, în alergare, este surprins cu toate detaliile: psalia, șaua cu chingă din piele, picioarele intinse. În privința călărețului sunt de reținut cîteva amănunte definitorii. Prezentat în profil, personajul este înveșmantat într-o tunica manicata ce-i lasă

dezvelite picioarele, mâna stângă se sprijină pe coama animalului, iar cealaltă ține strâns frâul. Armamentul constă dintr-o *lorica*, un *gladius* scurt ținut sub mâna dreaptă și o lance lungă sprijinită pe crupa stângă a calului.

Cu toate că fața călărețului este deteriorată, semnalăm apariția insolită, cel puțin până acum, pe monumentele din această categorie a artei provinciale, a unui coif de tip pseudoasiatic cu panaș bogat. Asemenea piese de echipament militar apar mai ales pe figurinele din bronz reprezentându-i pe Minerva și Marte, descoperite la Potaissa și Ulpia Traiana Sarmizegetusa⁴ sau ca decor al unor garnituri de armură cunoscute, între altele, la Burciumi, Micia, Porolissum sau Potaissa⁵.

O privire generală asupra aediculelor descoperite pe teritoriul provinciei Dacia duce la constatarea că monumentelor în discuție le-au fost dedicate, poate, cel mai mare număr de studii din toate cele ce s-au ocupat de categoriile atât de variate ale artei provinciale funerare. Alături de semnalarea mai veche a singurei aedicula păstrată în întregime, descoperită la Micia, ori publicarea unor fragmente reprezentind pereti laterali, datorate Luciei Marinessu, C. Pop, N. Gudea și altor cercetători⁶, în anul 1973 a apărut și singura micromonografie având ca obiect „Aedicula funerară din Dacia”⁷, purtând semnătura regretatului Octavian Floca și a cercetătoarei W. Wolski.

Reținem că scene asemănătoare cu cea de care ne ocupăm sunt cunoscute, între altele, la Cristești, Gilău, Gherla, Micia, Napoca, Optatiiana, Sibiu și Șeica Mică⁸. Cea mai apropiată analogie cu peretele apulens am aflat-o pe o piesă similară descoperită la Micia, pe care figurează o scenă de vinătoare, cu un călăreț ce urmărește un animal⁹.

Din analiza comparativă a celor peste 20 aedicule fragmentare având ca tematică centrală călărețul rezultă că scena, răspândită în simbolistica funerară, apare în trei ipostaze: sub infățișarea figurii mortului eroizat, apoi călăreț la vânătoare și, în fine, călăreț lovind un dușman sau un animal.

Aedicula apulensă face parte din categoria ce prezintă chipul eroizat al dece-

datului, în cazul de față bănuind că se ascunde, poate, un ofițer al escadronului de cavalerie afectat legiunii de la Apulum și, în acest caz, monumentul face aluzie la ocupația din viață a celui prezentat.

Toți cei care au abordat acest motiv sunt de acord când afirmă că prototipul scenei pare să fi plecat de la binecunoscuta reprezentare artistică a cavalerului sau eroului trac, al cărui cult, relativ puțin răspândit în Dacia, este cunoscut mai ales de pe placete cu caracter votiv¹⁰. Nu este pentru prima oară când scene iconografice votive au fost preluate și de arta funerară. Ocupându-se de simbolistica sepulcrală, M. Bărbulescu¹¹ arăta, pe bună dreptate, că reprezentarea calului și uneori a carului constituie simboluri ce sugerează deplasarea sufletului, aşa după cum vînturile sau barca, imaginate ca mijloace de ridicare (transportare) a unci greutăți, ascund ideea separării sufletului de trup.

Ideea-simbol este ilustrată, deci, și pe noul monument apulens, creație a unui atelier de pietrari locali ce și-au desfășurat activitatea în veacurile II–III e.n.

NOTE

¹ Mulțumim și aici profesorului I. Al. Fiț care ne-a semnat locul descoperirii și a donat Muzeului Unirii monumentul de care ne ocupăm.

² I. Serban, *Apulum*, XV, 1977, p. 313–333.

³ A. Cserni, *AFM*, Aind 190 i, p. 266, 316 sq.

⁴ M. Jude, C. Pop, *Monumente sculpturale romane în Muzeul de Istorie Turda*, Turda, 1973, pl. XXXI/1–3, p. 73; A. Rusu, F. Nemeș, C. Pop, *Sargetia*, XI–XII, 1974/1975, p. 106–107, fig. 7–8.

⁵ L. Petculescu, *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, Muzeul Județean Călărași, f.a., extras, p. 153–162.

⁶ L. Marinescu, *SCIUA*, 3, 25, 1974, p. 417–425; *Muz. Nat.*, I, 1974, p. 13–22; N. Gudea, V. Lucăcel, *Inscripții și monumente sculpturale în Muzeul de Istorie și Arăd Zalău*, Zalău, 1975, p. 38–44; M. Jude, C. Pop, *op. cit.*, p. 11–15; D. Isac, *Studia Univ. BB, Series Historia*, 1, 1970, p. 11–14 s.a.

⁷ Oct. Floca, W. Wolski, *BMI*, 3, 1973, p. 4–42.

⁸ Idem, *op. cit.*, fig. 17, 21, 60, 66, 70–72, 95, 102, 104, 108–109.

⁹ Ibidem, p. 10, fig. 21.

¹⁰ C. C. Petolescu, *SCIUA*, 4, 31, 1980, p. 637–640; L. Marinescu, *Muz. Nat.*, VII, 1983, p. 75–81.

¹¹ M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia română*, Editura Dacia, Cluj, 1984, p. 193 sq.